

doi:10.15421/171662

УДК 316.74:2(075.8)

Азійський спосіб виробництва як чинник контрмодернізаційної ієрархічної етики конфуціанства

Ю.Ю. МЕДВЕДЕВА

Національний авіаційний університет, Київ, Україна

Авторське резюме

Статтю присвячено проблемі інтерпретації азійського способу виробництва як чинника контрмодернізаційної ієрархічної етики конфуціанства. Авторкою зроблено висновок про те, що Конфуціанство як тип соціальної моралі сформувалося в умовах азійського способу виробництва, який уможливує паралельні процеси фасадної модернізації азійських суспільств при збереженні традиційної конфуціанської основи та базисних інституцій традиціоналістського суспільства. Тому за умов азійського способу виробництва існують лише дві соціальні групи: сім'я і держава, вірніше, сім'я, яка існує поза державою (в громаді), і сім'я, яка існує в державі як у правлячому класі. Тому для сім'ї важливим буває здобуття доступу до держави, а тому важливо зробити так, щоб серед сім'ї були ті, хто потрапить до державного апарату. Тому суспільство, яке пропонує прискорену версію вертикальної мобільності, залишається фактично непорушним на рівні базису і надзвичайно мобільним на рівні надбудови. Проте, спільною залишається неможливість виникнення автономного щодо держави конкурентного середовища, виникнення міського населення як територіальної спільноти, в середовищі якої зароджується буржуазія як соціальна група.

Ключові слова: азійський спосіб виробництва; конфуціанство; традиціоналізм; контрмодернізація

Asian mode of production as the factor of alternative modernization hierarchical ethics of confucianism

Y.Y. MEDVIDIEVA

National aviation university, Kyiv, Ukraine

Abstract

The article is devoted to the interpretation of the Asiatic mode of production as a factor controlling system hierarchical confucian ethics. The authors concluded that confucianism as a type of social morality was formed in the conditions of the asiatic mode of production, which provides parallel processes of modernization facade Asian societies while maintaining the traditional Confucian framework and basic institutions of traditionalist society. Therefore, in the asiatic mode of production, there are only two social groups: the family and the state, or rather, family, existing outside the state (in the community), and the family that exists in the state as the ruling class. Therefore, gaining access to the state is important for the family, but because it is important to make sure that families were among those who fall into the state apparatus. Therefore, a society that offers an accelerated version of upward mobility remains virtually unshakable basis on the level and extremely mobile on the level of the superstructure. However, the general appearance is the impossibility of autonomous in relation to the state of the competitive environment, the emergence of the urban population as the local community, in an environment where emerging bourgeoisie as a social group.

Keywords: Asiatic mode of production; confucianism; traditionalism; controlsystem

Азиатский способ производства как фактор контрмодернизационной иерархической этики конфуцианства

Ю.Ю. МЕДВЕДЕВА

Национальный авиационный университет, Киев, Украина

Авторское резюме

Статья посвящена проблеме интерпретации азиатского способа производства как фактора контрмодернизационной иерархической этики конфуцианства. Автором сделан вывод о том, что конфуцианство как тип социальной морали сформировалось в условиях азиатского способа производства, который обеспечивает параллельные процессы фасадной модернизации азиатских обществ при сохранении традиционной конфуцианской основы и базисных институтов традиционалистского общества. Поэтому в условиях азиатского способа производства существуют только две социальные группы: семья и государство, вернее, семья, существующая вне государства (в общине), и семья, которая существует в государстве как

© Ю.Ю. Медведова, 2016

в правящем классе. Поэтому для семьи важным бывает получение доступа к государству, а потому важно сделать так, чтобы среди семьи были те, кто попадет в государственный аппарат. Поэтому общество, которое предлагает ускоренную версию вертикальной мобильности, остается фактически неизбежным на уровне базиса и чрезвычайно мобильным на уровне надстройки. Однако, общей остается невозможность возникновения автономной по отношению к государству конкурентной среды, возникновение городского населения как территориальной общины, в среде которой зарождается буржуазия как социальная группа.

Ключевые слова: азиатский способ производства; конфуцианство; традиционализм; контрмодернизация

Постановка проблеми. В умовах азійських суспільств цілком закономірною можна вважати появу традиціоналістських релігій із відповідною їм етикою безумовної покорі суспільства державній владі, яка є зумовленою невирізненістю ключових класів та збереженням бінарної соціальної структури «державо-громади». Оскільки розвиток модерного буржуазного суспільства завжди конкурує з традиціоналістськими інституціями, то для соціологічної науки загалом та для соціології релігій зокрема актуалізується питання про сумісність модерного буржуазного розвитку із збереженням базисних утворень азійського способу виробництва. Саме такими умовами поєднання новітніх постінформаційних елементів із доволі архаїчними структурами релігійної етики характеризуються суспільства Японії, Китаю та Кореї. Інституційно-системне їх поєднання із новітніми промисловими корпораціями із нанотехнологіями, стрімкий прогрес у сфері економічного зростання при збереженні реліктів середньовічного феодалізму потребує соціологічного пояснення та розробки.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження азійського способу виробництва є представлені як у творах класиків світової соціологічної думки, так і в численних коментарях. Предмету дослідження приділили увагу К. Маркс, М. Вебер, Е. Валлерстайн, О. Анан'їн, Ю. Бородай, Р. Нурєєв, Ю. Семенов [1-9].

Маркс сформулював концепцію азійського способу виробництва в 1850-х роках, поряд з поняттями капіталу і капіталістичного способу виробництва, створюючи свою теоретичну систему критики політичної економії. Його головною метою було зрозуміти «специфічні особливості, які відрізняють капітал від всіх інших форм багатства - або режими, в яких розвивається (соціальне) виробництво, що дало йому можливість підійти до аналізу форм, «які передують капіталістичному виробництву» [6, с.3-508]. У рамках цього аналізу Маркс розрізняв «азійські форми соціального рельєфу» від усіх інших докапіталістичних форм виробництва: «На тлі східного деспотизму і відсутності приватної власності, яка видається юридично-нефіксованою, в суспільствах цього типу існує комунальна власність як фундамент, створений в основному шляхом поєднання виробництв

і сільського господарства в маленькій комуні (...), частина їх додаткової вартості належить суверену, який існує в кінцевому рахунку, як людина, і цей надлишок вартості набуває форми данини і т.д., а також спільної праці для піднесення єдності, частково реального деспота, почасти уявної кланової істоти, бога» [7, с.5-521]. Маркс звернув увагу на надзвичайну сталість форм азійського способу виробництва в своїх пізніх працях, зокрема – в Економічних рукописах 1857-1859 рр. Він стверджував, що азійський спосіб виробництва «стає ключем до розгадки незмінності азійських суспільств, які утворюють такий різкий контраст з постійним розчиненням і зміною азійських держав, в яких ніколи не припиняються зміни династій. Структура основних економічних елементів суспільства залишається недоторканою буревіями, які вибухають в похмурі часи для політики» [7, с. 477-478].

Азійський спосіб виробництва, на думку О. Анан'їна, Ю. Бородая, Р. Нурєєва, які коментують та інтерпретують положення, викладені в працях К. Маркса і М. Вебера, відноситься до структурних елементів особливого типу докапіталістичних суспільств і характеризується наступними ознаками: а) відсутність приватної власності на засоби виробництва; б) колективна організація (економічна, політична та ідеологічна) правлячого класу у формі деспотичної держави; в) колективна організація класу трудящих в селянській громаді [1; 2; 8]. Ю. Семенов вважає, що, як і у випадку всіх докапіталістичних способів виробництва, правлячий клас мав економічну власність на засоби виробництва (земля), тобто привласнили надлишкову робочу силу, в той час як нетрудовий керівний клас не «звільнений» від засобів виробництва, але він мав пряме володіння ними, тобто влада, щоб покласти їх на роботу (щоб обробляти землю) [9, с. 20-60].

У суспільствах, де азійський спосіб виробництва був домінуючим, надлишок робочої сили був наявним, в той час як селяни безпосередньо володіли землею тільки за умови їх приналежності до сільської громади. Присвоєння додаткової вартості панівним класом набуло, таким чином, форми податку на данину, який сплачувався державі всіма аграрними або міськими громадами.

О. Анан'їн констатує і доводить, що державні посадові особи в умовах азійського спо-

собу виробництва не мали права успадкування своїх посад, оскільки вони призначалися і знімалися зі своїх посад вищестоящим державним органом. На найвищому рівні державна влада була персоніфікованою правителем (монархом), який вважався прямим представником божественного порядку і права. Державні чиновники з'явилися в якості виконавчих органів за указами вищого органу влади (які, в більшості випадків, набували форми письмових розпоряджень) [1, с. 72-86]. Громади як територіальні спільноти поділяли і поділяють в умовах азійського способу виробництва певну міру автономії щодо центральних органів державної влади з моменту сплати данини. Сплата данини гарантувалася за умов азійського способу виробництва владою місцевого прошарку нотаблей і релігійних лідерів, які гарантували статус-кво в контакті громади з центральними органами держави. Великі азійські імперії (Китай, Росія, Індія, Османська імперія та ін.), – принаймні до кінця XVIII століття, – відтворювали формування азійського способу виробництва.

Метою дослідження є визначення модернізаційних і контрмодернізаційних складників конфуціанства як соціальної моралі, залежної від азійського способу виробництва та традиціоналізму. Завданнями статті, у зв'язку із визначеною метою, є визначення модернізаційних і контрмодернізаційних складників конфуціанства в японському, корейському та китайському соціумах.

Виклад основного матеріалу. Корейці вважали наріжним каменем конфуціанської доктрини категорію синівської шанобливості – «сяо» («хе»). Віра в те, що опісля завершення земного шляху душа людини перетворюється на дух, який впливає на життя живих, існувала в Кореї ще задовго до проникнення конфуціанства. Конфуціанська чеснота здійснення церемоній жертвопринесень духам предків потрапила на сприятливу основу традиційних уявлень про «потойбічне життя». Понині корейці вважають хе не тільки частиною своєї традиційної культури, але і найважливішим елементом сучасного життя.

Конфуціанство, яке було і є поширеним в Китаї, вимагало поваги і лояльності насамперед до сім'ї. В японському варіанті акцент було зроблено на безмежній відданості і вірності своєму панові, сюзерену (сегуну), навіть якщо це приносило шкоду інтересам власної сім'ї. Стародавні японські традиції самопожертви і безумовної відданості під впливом конфуціанських ідей перетворилися на етичну систему поведінки, яка набула сумачі в кодексі самурайської честі – бусідо.

У китайському конфуціанстві як ідеологічній системі головною є концепція відданості тим, хто займається управлінням. Але все-таки над цим превалює сімейна відданість. Фактично з п'яти базових теоретичних принципів кон-

фуціанства три пов'язані з повагою до батьків і відданості сім'ї. В Японії ж центральне місце займає відданість фірмі в особі керівника, яка превалює над сімейною прихильністю, хоча, звичайно, і відданість родині відіграє важливу роль. Тому квазісім'я японського зразка поціновується набагато вище за кровну сім'ю [9, с. 66].

Наслідком моралі абсолютної вірності своєму панові стала інша відмітна риса японського конфуціанства. Вона полягає в тому, що доктрина зміни мандата Неба не набула поширення в Японії, як і в Кореї. Ця думка була богохульною для японців, оскільки імператорська династія не переривалася протягом усієї історії країни. Абсолютна відданість і повага до імператора, яка поєднувалася з презирством до влади, захопленої силою, несхвалення революції були доведеними до крайнощів в японському суспільстві. Конфуціанський принцип відданості імператору став основою японського націоналізму, прихильники якого очолили рух за «вигнання чужинців». Це рух ґрунтувався на конфуціанському вченні про «поділ імен», але в китайському варіанті конфуціанства негативного ставлення до іноземців не відзначалося. Тому промислові корпорації, які функціонують в Японії, представляючи «ніби бізнес», насправді є корпоративними об'єднаннями феодално-ієрархічного походження, своєрідною проміжною сходинкою між «сім'ями при владі» і «сім'ями поза владою».

Більш простій контрмодернізаційній системі стратифікації Китаю протиставляється складніша за будовою триступінчаста структура, в якій розвиток ринкового підприємництва та буржуазії ґальмується за рахунок збереження корпоративної солідарності між найманим працівником як представником «сім'ї поза владою», менеджером корпорації як представником «сім'ї перед владою» та консолідованою азійською державою із європейським фасадом, представленою «сім'ями в державі» або ж «сім'ями при владі». У Кореї і, почасти, в Японії, конфуціанство було монополізовано аристократією. Для простолюду зміст конфуціанства зводився до правильного виконання конфуціанських церемоній в повсякденному житті. Тому ядром релігійної свідомості нижчих верств суспільства були архаїчні традиції, які пізніше увійшли до конфуціанської системи, результатом чого стала ізолюваність релігійної і етичної свідомості вищих і нижчих соціальних прошарків. Для того, щоб певним чином уніфікувати етичну свідомість полярних верств населення, в Китаї з'явилася система іспитів на здобуття адміністративних посад.

В Японії подібна практика не інституціалізувалася через критерії відбору кандидатів. Найбільш важливими були васальні відносини, в яких, на відміну від Китаю, головним критерієм виступав талант кандидата на адміністра-

тивну посаду. У Кореї система складання іспитів для вступу на державну службу мала місце, але честь пройти випробування надавалася виключно представникам вищого стану.

Таким чином, в Японії та Кореї не було ефекту вертикальної мобільності, який був характерним для Китаю. Екзаменаційна система Китаю давала можливість спробувати сили практично будь-якому жителю країни. Крім уніфікації етичної свідомості суспільства, екзаменаційна система виконувала ще й роль формування бюрократичного прошарку, який був буфером між імператорською владою і спадковою аристократією, схильною до сепаратистських тенденцій.

З іншого боку, японське конфуціанство мало модернізаційні переваги в порівнянні з Китаєм за рахунок специфічного способу письма, в якому були як китайські символи, так і складова загальнодоступна абетка, що забезпечило відносно рівномірне поширення культурних досягнень серед населення і консолідувало етичну й релігійну свідомість вищих і нижчих верств японського суспільства.

Важливою модернізаційною особливістю японського конфуціанства стало зміцнення основи держави і забезпечення безпеки та добробуту людей за допомогою наукових знань. У цьому зв'язку варто наголосити на неймовірній чисельності конфуціанських шкіл в Японії. Крім того, якщо в Китаї основні напрямки неоконфуціанства – чжусіанство і янмінізм – розвивалися в загальному руслі доктрини і їх прихильники запекло критикували одне одного, залишаючись, проте, класом придворних фаворитів, то в Японії, у порівнянні з Китаєм та Кореєю, виникла доктрина сінгаку, яка стала «конфуціанством для городян». Деякі дослідники назвали сінгаку «квазіпротестантизмом», оскільки основним моральним принципом для цивільного стану в зазначеній доктрині виступала ощадливість, що загалом не є типовим для конфуціанської традиції.

Корейська конфуціанська доктрина є копією з китайського зразка, хоча і має шерех відмінних особливостей, які полягають: а) в істотній впливовості шаманізму щодо традиційних конфуціанських чеснот; б) в здійсненні всіх ритуалів культу предків не на сімейному рівні, а на державному рівні; в) в покладанні засадничої відповідальності в поширенні конфуціанських моральних ідеалів на сільські громади, лідери яких сприяли встановленню режиму взаємного моніторингу за дотриманням норм моральності.

Зазначені особливості не були притаманні ні китайському, ні японському конфуціанству, що сприяло відповідному уповільненню процесів модернізації корейського суспільства, особливо в його північній (аграрній) частині і стабілізуванню тоталітарного традиціоналізму комуністичної партії та антиринкової моделі

економіки. Іншою антимодернізаційною особливістю корейського конфуціанства стала розробка доктрин «королівського шляху» та «ідеального правління», відповідно до якої король не повинен відмовлятися від державної влади та управління. На відміну від корейського суспільства, в Японії імператор виконує функції верховного жерця і виступає символом єдності нації, а реальною владою володіє ієрархія сьогунів. Саме остання була прототипом для японського менеджменту із його патерналістськими особливостями та включеністю управлінців у контексти приватного життя підлеглих їм службовців, включаючи інститут пожиттєвого найму, який виступає своєрідною ремінесценцією часів існування феодальних соціальних ієрархій.

Найбільший вплив конфуціанство справило на сімейні відносини та освіту, які можна вважати ключовими соціальними інституціями, що сприяють збереженню традиційного суспільства. В інституті сім'ї японського та корейського соціумів відбулися трансформації в аспекті появи нуклеарних родин та розширення кола суб'єктів, які здійснюють піклування про батьків (раніше це були старші сини, а нині – будь-які члени родини).

Люди похилого віку можуть вести усамітнений спосіб життя в результаті «демографічної революції», яка відбулася в 60-70-х рр. минулого століття в японському, корейському, китайському суспільствах зріс рівень толерантності до так званих малодітних сімей. Проте, незважаючи на все це, прихильність до сімейних традицій, яка є властивою конфуціанству, збереглася в достатньо великій мірі, що сприяє збереженню азійського способу виробництва і накладає обмеження на розвиток політичної демократії, ринкової економіки та інших інституцій модерного штиту [10].

Освіта стала ще однією традиціоналістською інституцією, в якій конфуціанські принципи відіграють найбільшу роль. Освітні системи Китаю, Кореї та Японії мають багато спільних рис. Всі вони пройшли в своєму розвитку кілька етапів і в структурному вимірі не відрізняються докорінно від освітніх систем Європи і Америки. Система освіти включає три рівні: школу, університет, аспірантуру (магістратуру). Освітні системи мають європейський фасад, але освіта, як і в доіндустріальний період розвитку, просотана контрмодернізаційними настановами. Завданням шкільної освіти є забезпечення засвоєння учнем якомога більшого обсягу навчального матеріалу і стандартних способів вирішення завдань. Саме ці цілі ставилися перед претендентами на здачу державних іспитів на чиновницьку посаду.

Водночас відбувається підготовка випускника до вступу до престижного вишу, в якому основну увагу приділено вихованню моральності, ґрунтованої на традиційних конфуціанських

цінностях (повазі до старших, відданості, заго-стреному почутті обов'язку, патріотизмі і т.д.). Уроки колективістської етики є складовими навчальних програм кожного рівня шкільної освіти, що істотним чином гальмує розвиток індивідуалізму, приватної ініціативи, заміщуючи їх корпоративними настановами, груповою по-рукою, ієрархічною дисципліною.

На етапі шкільної освіти з архаїчних часів збереглася екзаменаційна система переходу на наступний рівень освіти. Таким чином, екза-менаційна система, як і раніше, залишилася інструментом відбору найкращих кандидатів. Ієрархічність вищих навчальних закладів є властивою всім розглянутим освітнім системам. Звідси випливає прагнення отримати не про-сто вищу освіту, а освіту в престижному виші. Саме такий диплом забезпечує стрімке кар'єрне зростання, і, як наслідок, підвищення соціаль-ного статусу і матеріального добробуту. На всіх рівнях освіти зберігається високий статус ви-кладачів і професури, що є традиційним для конфуціанської концепції.

Таким чином, освіта як засадничий інсти-тут соціалізації не може не відображати тради-ційні цінності азійського способу виробництва. Традиції залишилися вагомими для зазначених суспільств і займають досить сильні позиції, адаптуючись до реалій інформаційного суспіль-ства. Вплив традиційних конфуціанських цін-ностей виявляється і в економічній сфері. Ви-робничі відносини в японському, корейському, китайському соціумах ґрунтуються на клано-во-сімейних відносинах, але мають відмінності, які впливають на соціо-економічну структуру держав.

У КНР підприємства в більшості своїй бу-дуються на кровноспоріднених відносинах, що зумовлює домінування в економіці дрібних і се-редніх компаній і недовговічність торговельних марок. На відміну від китайських компаній, японські і корейські підприємства будуються на квазісімейних взаєминах, які передбача-ють поширення сімейно-родинних зв'язків на кожного члена колективу. Це дає можливість активно залучати професійний менеджмент, що визначає довговічність і активну життєздат-ність великих корпорацій в економіці Японії і Кореї.

Як уже зазначалося, менеджеріальна ієра-рхія в бізнес-структурах японського та корей-ського соціумів виступає модерновим аналогом ієрархії сьогунів, які є наділеними вже не по-літико-адміністративною, а економічною вла-дою, що, власне, відображає засадничу рису азійського способу виробництва в контексті по-єднання державно-розпорядчих та економічних повноважень. Сприйняття виробничих осеред-ків як сім'ї і використання їх як субституцій-них щодо сім'ї утворень в поєднанні із органі-заційним патерналізмом також спирається на конфуціанську етику. Економічне зростання

соціумів з азійським способом виробництва в економічній сфері дало поштовх для поши-рення конфуціанських моральних принципів ведення бізнесу серед європейських та амери-канських підприємців. Можна стверджувати, що традиціоналістські цінності корпоративної солідарності, групової відповідальності та ви-робничого патерналізму справили зворотній вплив на раціоналістичну та індивідуалістичну мораль із притаманним їй культом розрахунку, збагачення і безумовного зростання прибутків.

Зокрема, ставлення до прибутку як важ-ливого елементу діяльності підприємства було нормалізовано визнанням недоречності прин-ципу «прибутку заради прибутку» в сучасній економіці. Актуальнішою для сучасного бізне-су стає антиіндивідуалістична етика корпора-тивної соціальної відповідальності, на якій на-голошує конфуціанська підприємницька етика.

Безсумнівним є те, що старі суспільні цін-ності зазнали суттєвої деформації, а нові ще тільки формуються, але не викликає сумнівів і той факт, що ці нові цінності модерної і постмо-дерної свідомості в зазначених суспільствах бу-дуть нести на собі чіткий відбиток конфуціан-ського традиціоналізму та азійського способу виробництва.

Висновки. Конфуціанство як тип соціаль-ної моралі сформувалося в умовах азійського способу виробництва, який уможливило паралельні процеси фасадної модернізації азійських суспільств при збереженні традиційної конфу-ціанської основи та базисних інституцій тради-ціоналістського суспільства. Сімейні відносини і цінності в Японії, Кореї не зазнали серйозних змін, а основні сімейні традиції збереглися не тільки в сільській місцевості, але і у великих мегаполісах. Системи освіти Китаю, Кореї та Японії мають загальноприйняту в світовій практиці структуру, але зміст освіти і її завдан-ня істотно різняться щодо західних стандартів. Традиційна конфуціанська екзаменаційна сис-тема, як і раніше, залишилася системою селек-ції найкращих, але найкращими визнаються ті претенденти, які безумовним чином визнають покору щодо ієрархії старших.

Саме ця покора щодо ієрархії старших може розглядатись як контрконкурентний чин-ник соціального середовища та уповільненого формування суб'єктності, без якої неможливі капіталізм і буржуазне суспільство. Адже саме розрив сімейних зв'язків у великій клановій сім'ї можна розглядати як передумову для по-яви станового, а потім і класового суспільства. Оскільки ані станового, ані класового суспіль-ства в умовах азійського способу виробництва не виникає (тут доводиться мати справу із так званими подвійними соціально-класовими та статусними ієрархіями), то релігія, яка є спрямованою на збереження сімейного тради-ціоналізму, який відтворюється вже на рівні держави. Тому за умов азійського способу ви-

робництва існують лише дві соціальні групи: сім'я і держава, вірніше, сім'я, яка існує поза державою (в громаді), і сім'я, яка існує в державі як в правлячому класі. Тому для сім'ї важливим буває здобуття доступу до держави, а тому важливо зробити так, щоб серед сім'ї були ті, хто потрапить до державного апарату. Тому суспільство, яке пропонує прискорену

версію вертикальної мобільності, залишається фактично непорушним на рівні базису і надзвичайно мобільним на рівні надбудови. Проте, спільною залишається неможливість виникнення автономного щодо держави конкурентного середовища, виникнення міського населення як територіальної спільноти, в середовищі якої зароджується буржуазія як соціальна група.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Анан'їн О. Карл Маркс і його «Капітал»: з дев'ятнадцятого в двадцять перше століття // Питання економіки. 2007. № 9. - с.72-86.
2. Бородай Ю. М., Келле В. Ж., Плимак Е. Р. Спадщина К. Маркса і проблеми теорії суспільно-економічних формацій. /Ю. М. Бородай, - Ж. Келле, Е. Р. Плимак.- М: Політвид., 1974. - с.309.
3. Валлерстайн І. Аналіз світових систем і ситуація в сучасному світі. /І. Валлерстайн.- СПб.: Університетська книга, 2001.- с.415.
4. Вебер М. Історія господарства. Місто. /М. Вебер.- М.: Канон-прес, 2001. - с.576.
5. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 року. /Маркс К., Енгельс Ф. Вид. 2-е., т. 42, - с. 41-174.
6. Маркс К. Економічні рукописи 1857-1859 років. (Початковий варіант «Капіталу»), 1 ч. / Маркс К., Енгельс Ф. Вид. 2., т. 46, 1 ч., с. 3-508.
7. Маркс К. Економічні рукописи 1857-1859 років (Початковий варіант «Капіталу»), ч. II. / Маркс К., Енгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 46, ч. II., с. 5-521.
8. Нуреев Р. М. Економічний лад докапіталістичних формацій. /Р. М. Нуреев.- Душанбе: Доніш, 1989.- с.246.
9. Семенов Ю. І. Полфтарний («азіатський») спосіб виробництва: сутність і місце в історії людства та Росії. /Ю. І. Семенов.- М.: Чарівний ключ, 2008.- с.400.
10. Сучасні революційні погляди на шлюб у Китаї. - Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://russian.people.com.cn/200402/03/rus2004020387747.html>

Стаття надійшла до редакції 09.06.2016

REFERENCES:

1. Anan'yin, O., 2007. Karl Marks i yoho «Kapital»: z dev'yatnadtsyatohto v dvadtsyat' pershe stolittya [Karl Marx and his «Capital»: from the nineteenth to the twenty-first century]. Pytannya ekonomiky 9,72-86 (in Ukrainian).
2. Boroday, Yu. M., Kelle, V. Zh., Plymak, E. R., 1974. Spadshchyna K. Marksa i problemy teoriiy suspil'no-ekonomichnykh formatsiy [Heritage Marx's theory and the problems of socio-economic formations]. Politydyd., Moscow (in Ukrainian).
3. Vallersteyn, I., 2001. Analiz svitovykh system i sytuatsiya v suchasnomu sviti [Analysis of the world and the situation in the world today]. Universytet-s'ka knyha, SPb. (in Ukrainian).
4. Veber, M., 2001. Istoriya hospodarstva. Misto [History management. City]. Kanon-pres, Moscow (in Ukrainian).
5. Marks, K. Ekonomichno-filosofs'ki rukopysy 1844 roku [Economic and Philosophic Manuscripts of 1844]. 41-174 (in Ukrainian).
6. Marks, K. Ekonomichni rukopysy 1857-1859 rokiv. (Pochatkovyy variant «Kapitalu») [Economic Manuscripts 1857-1859 years. (The original version of «Capital»)]. 3-508 (in Ukrainian).
7. Marks, K. Ekonomichni rukopysy 1857-1859 rokiv (Pochatkovyy variant «Kapitalu») [Economic Manuscripts 1857-1859 years (initial version of «Capital»)]. 5-521 (in Ukrainian).
8. Nureyev, P. M., 1989. Ekonomichnyy lad dokapitalistychnykh formatsiy [Economic system of pre-capitalist formations]. Dushanbe: Donish, 246 (in Ukrainian).
9. Semenov, Yu. I., 2008. Polftarnyy («aziat-s'kyu») sposib vyrobnytstva: sutnist' i mistse v istoriyi lyudstva ta Rosiyi [Polftarnyy («Asiatic») production method: the nature and place in history and Russia]. Charivnyy klyuch, Moscow (in Ukrainian).
10. Suchasni revolyutsiyni pohlyady na shlyub u Kytayi [Modern revolutionary views on marriage in China]. Access: <http://russian.people.com.cn/200402/03/rus2004020387747.html> (in Ukrainian).

Медведєва Юлія Юріївна – докторант
Національний авіаційний університет
Адреса: 03680, Київ, пр. Космонавта Комарова, 1

Medviedieva Yuliia Y. – doctoral candidate
National aviation university
Address: 1, Komarova Av., Kyiv, 03680, Ukraine
Email: dr.yulia.medvedeva@icloud.com

Медведева Юлия Юрьевна – докторант
Национальный авиационный университет
Адрес: 03680, Киев, ул. Космонавта Комарова, 1